

KIRSAL ALANDA KADINLARIN TARIMSAL YAYIM HİZMETLERİNDEN YARARLANMA OLANAKLARI: BURDUR İLİ ÖRNEĞİ

İlkay KUTLAR^{1*} Zühal TURHANOĞULLARI² Hatice KIZILAY¹

¹Akdeniz Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, Antalya

²Akdeniz Üniversitesi, Korkuteli Meslek Yüksekokulu, Pazarlama Bölümü, Antalya

*ikutlar@akdeniz.edu.tr

Geliş Tarihi: 31.12.2012

Kabul Tarihi: 29.01.2014

ÖZET: Araştırmanın amacı, Burdur ilinde süt sığırları yetiştiriciliğinde kadınların tarımsal yayım hizmetlerinden yararlanma olanaklarını ortaya koymaktır. Bu kapsamda öncelikle kadınların sosyo-ekonomik özellikleri, daha sonra da ilde kadınlara yönelik yapılan yayım çalışmaları ve kadınların bu hizmetlerden ne ölçüde yararlandıkları tespit edilmiştir. Ayrıca araştırma alanında süt sığırları yetiştiriciliğinde kadınların karşılaştığı sorunlar belirlenmiş ve çözüm önerilerinde bulunulmuştur. Araştırmanın ana materyalini, Burdur ili Merkez ilçesinde süt sığırları yetiştiriciliği yapan 89 işletmedeki kadınlarla yüz yüze yapılan anket çalışması sonucu elde edilen veriler oluşturmuştur. Araştırma sonuçlarına göre incelenen işletmelerde kadınlar, süt sığırları yetiştiriciliğinin her aşamasına işgücü olarak katılmakta, ancak köye gelen yayım hizmetlerinden yeterince yararlanamamaktadır. Ataerkil aile yapısı ve kadınların eğitim düzeyinin düşüklüğü gibi nedenlerden dolayı kadınlar, bu tip eğitim çalışmalarına çoğu zaman katılamamaktadır. Türkiye’de süt fiyatlarının düşük, yem fiyatlarının ve veteriner ücretlerinin yüksek olması, hastalıklar nedeniyle verim ve kalitenin düşük olması ve uygun olmayan beslenme ve barınma koşulları gibi süt sığırları yetiştiriciliğinin bilinen sorunları, araştırma alanındaki kadınlar tarafından da belirtilen en önemli sorunlardır. Bütün bu sorunlara çözüm olabilmesi için, kadınların süt sığırları yetiştiriciliğinde istihdam yapısındaki yerinin değiştirilmesi, kadınlara yeni becerilerin kazandırılması, kararlara daha fazla katılımını sağlamak ve daha bilinçli üretim yapmak için eğitim projeleri hazırlanmalıdır. Ayrıca kadınların kooperatiflere üyelikleri teşvik edilmeli ve bu konuda bilgilendirici eğitim veya yayım hizmetleri verilmelidir.

Anahtar Sözcükler: Burdur, kırsal kadın eğitimi, yayım hizmeti, süt sığırcılığı

POSSIBILITIES OF BENEFITING FROM AGRICULTURAL EXTENSION SERVICES OF WOMEN IN RURAL AREA: A CASE OF STUDY IN BURDUR PROVINCE

ABSTRACT: The aim of this study is to determine possibilities to benefit from agricultural extension services of women in dairy cattle in Burdur province. In this scope, firstly social economic characteristics of women and then extension activities for women and benefit from the activities of women in Burdur were identified. Therefore, the problems faced by women in dairy cattle were determined and suggestions were made the solutions for the problems in research area. The data were gathered by using face to face interviews in the center of Burdur. The survey study was conducted with 89 women in dairy cattle. The results of study indicated that women in dairy cattle participate as labor for all stage of production but they can't benefit from the extension services. Because of the causes as patriarchal family structure and low education level of women, they can't often participate to education research. The women in research area notified that the most important problems in Turkey are low milk price, high feed and veterinary price, low yield and quality due to diseases and unsuitable feeding and sheltering conditions. For all these problems can be a solution, Education Projects must be prepared to be changed the position of women in employment structure in dairy cattle, to they gained new skills to they have more participation in decisions and to produce more conscious. Therefore, they should be encouraged to be members of cooperatives and should be provided instructive education and extension services on this topic.

Keywords: Rural women, extension services, dairy

1. GİRİŞ

Eğitim, toplumların ekonomik ve sosyal gelişimlerinde etkili olan en önemli itici faktörlerden biridir. Ancak gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerde, kadınların eğitim olanaklarından erkekler kadar yararlanmadığı bilinen bir gerçektir (Yumuşak, 2009). İstatistiklere göre Türkiye’de okuma yazma

bilmeyenlerin %79.3’ünü kadınlar oluşturmaktadır (TUİK, 2011). Özellikle kırsal alanda kadınların, erkeklere göre okuma yazma bilme ve ilköğretimden sonra eğitime devam etme oranı oldukça düşüktür. Kırsal alana yönelik yapılan birçok araştırmada, kadınların tarımsal üretim faaliyetlerinin bazı aşamalarına erkeklerden daha fazla katıldığı ancak tarımsal yayım hizmetlerinden erkekler kadar

yararlanmadığı Özçatalbaş (2001), Işgın ve ark. (2004), Kutlar (2002), Kutlar ve ark. (2006), Şahin ve Terin (2009) tarafından da tespit edilmiştir. Bu nedenle kırsal alanda yaşayan kadınların tarımsal üretimde karşılaştıkları sorunların üstesinden gelebilmelerinde okul dışı (yaygın) eğitimin önemi büyüktür. Türkiye’de kırsal alanda yaşayan kadınlara yönelik yaygın eğitim çalışmaları başta Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı olmak üzere birçok kamu kurumu ve sivil toplum örgütleri tarafından yürütülmektedir.

Burdur ili, süt sığırları varlığı ve üretilen süt miktarı bakımından Akdeniz Bölgesi’ndeki iller arasında birinci sırada yer almaktadır. Ayrıca il, Türkiye’nin süt sığırları varlığı ve üretilen süt miktarı bakımından da önemli bir paya sahiptir. Bu nedenle araştırma alanı olarak Burdur ili seçilmiştir. Bu çalışmanın ana amacı, Burdur ilinde süt sığırları yetiştiriciliğinde kadınların tarımsal yayım hizmetlerinden yararlanma olanaklarını ortaya koymaktır. Bu kapsamda öncelikle kadınların sosyo-ekonomik özellikleri, daha sonra da ilde kadınlara yönelik yapılan yayım çalışmaları ve kadınların bu hizmetlerden yararlanma durumları belirlenmiştir. Ayrıca araştırma alanında süt sığırları yetiştiriciliğinde kadınların karşılaştığı sorunlar tespit edilmiş ve çözüm önerilerinde bulunulmuştur.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Bu araştırmanın ana materyalini, Burdur İli Merkez İlçesi’nde süt sığırları yetiştiriciliği yapan işletmelerdeki kadınlarla yüz yüze yapılan anket çalışması sonucu elde edilen veriler oluşturmuştur. Ayrıca araştırmada ulusal ve uluslararası alanda daha önce yapılmış benzer çalışmalardan yararlanılmış, ilgili kurum ve kuruluşlardan elde edilen veriler kullanılmıştır.

Anket uygulaması yapılacak köylerin belirlenmesinde Burdur İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü verilerinden ve süt sığırcılığı konusunda çalışan personelin bilgi ve tecrübelerinden yararlanılmıştır (Anonim, 2010a). Buna göre Merkez ilçeyi temsil edebilecek 10 köy araştırma alanının popülasyonunu oluşturmuştur.

Örnek hacminin belirlenmesi için popülasyonu oluşturan işletmelerin sahip oldukları büyükbaş hayvan varlığını gösteren frekans tablosu düzenlenmiştir. Daha sonra işletmeler frekans eğrisi yardımıyla 1-5 baş, 6-15 baş, 16-25 baş ve 26 baş ve üzeri olmak üzere 4 tabakaya ayrılmıştır (Çizelge 1). Dağılımın bu gruplar içinde normal dağılım eğrisine daha yakın görüldüğünden, böyle bir tabakalama yapılması uygun bulunmuştur. Tabakalı örneklemenin amacı, ana kitledeki farklı grupların yeterince temsil edilmesini sağlamaktır. Ayrıca bu yöntemin temel ilkesi; ana kitleyi homojen tabakalara ayırıp tabakalar içi varyansı düşürmektir. Böylece daha az örnekle, sağlıklı ve ayrıntılı bir çalışma mümkün olabilmektedir (Güneş ve Arıkan, 1985). Buna göre araştırma alanındaki toplam 2310 işletmeden tabakalı tesadüfî örnekleme yöntemi ile Neyman eşitliğine göre (Çiçek ve Erkan, 1996) aşağıdaki formül kullanılarak uygun örnek hacmi 89 işletme olarak hesaplanmıştır. Çalışmada %95 güvenle çalışılmış ve hata payı %5 kabul edilmiştir.

Anket uygulaması sonucu elde edilen veriler SPSS 19.0 for Windows paket programında değerlendirilmiştir. Buna göre işletmeler; işletme büyüklüklerine, aile genişliğine ve kadınların yaşına göre gruplara ayrılmıştır. Kadınların sorulara verdikleri yanıtlar ile oluşturulan yaş grupları arasındaki olası istatistikî ilişki khi-kare analizi ile test edilmiştir (Kesici ve Kocabaş, 1998).

Çizelge 1. Örnek hacminin belirlenmesi

Gruplar	N _h	Varyans	S _h	N _h S _h	N _h S _h ²	Dağılım
1-5 baş	993	1.89	1.37	1365.24	1877.03	21
6-15 baş	760	8.40	2.90	2202.17	6380.96	33
16-25 baş	343	8.95	2.99	1026.14	3069.87	15
26-+ baş	214	37.75	6.14	1314.91	8079.38	20
Toplam	2310	-	-	5908.46	19407.24	89

$$n = \frac{(\sum N_h S_h)^2}{N^2 D^2 + \sum N_h S_h^2} \quad (\text{Neyman eşitliği}) \quad (1)$$

Formülde;

n : Örnek hacmi

N_h : Tabakadaki işletme sayısı

S_h² : Tabaka varyansdır

N : Toplam işletme sayısı

D=d/z (d: öngörülen sapma miktarı,

z : standart normal dağılım değeri)

ortalama =10.4 z=1.96 (tablo değeri)

3. BULGULAR VE TARTIŞMA

3.1. İşletmelere Ait Genel Bilgiler

İncelenen işletmeler ortalama 4.9 baş süt sığırları ve 33.86 dekar araziye sahiptir (Çizelge 2). İşletme arazisinin 30.85 dekarında tarla bitkileri özellikle yem bitkileri, 1.55 dekarında sebze ve 1.46 dekarında meyve yetiştirilmektedir. Burdur ilinde yapılan başka bir çalışmada da benzer sonuçlar tespit edilmiştir (Elmaz ve ark., 2010).

3.2. Kadınların Sosyo Ekonomik Özellikleri

3.2.1. Yaş ve eğitim

Tarımsal üretim faaliyetlerinin yürütülmesinde üretici tutum ve davranışlarında, yaş ve eğitim düzeyi önemli bir faktördür. Ancak yapılan çalışmalar, tarım sektöründe okuma yazma oranının diğer sektörlerle göre daha düşük olduğunu göstermektedir (Özçatalbaş ve Gürgen, 1998). İncelenen işletmelerde kadınlar ortalama 40.36 yaşındadır (Çizelge 2) ve %80.9'u ilköğretim, %11.2'si ortaokul ve lise, %1.1'i yüksekokul mezundur. Ayrıca kadınların %2.3'ünün okur yazar, %4.5'inin ise okuryazar olmadığı belirlenmiştir.

3.2.2. Aile genişliği ve işgücü varlığı

Araştırmada işletmenin (evin) hanımı: kadın; aile reisi: erkek; ailedeki çocuklar ve yaşlılar: diğerleri olarak tanımlanmıştır. Burdur ilinin ortalama hane büyüklüğü 3.64 kişi (TUİK, 2011), incelenen işletmelerde ise ortalama aile genişliği 3.82 kişidir (Çizelge 2).

Türkiye tarımı aile işgücüne dayanır. Tarımsal üretimde bulunan işletmelerin nüfus varlığının bilinmesi, işletmelerin sahip olduğu işgücünün belirlenmesi ve işgücünün etkin değerlendirilmesi bakımından önem taşımaktadır. Ayrıca bir üretim faktöründen olan işgücünün sosyal ve ekonomik özelliklerinin incelenmesi insan kaynağının geliştirilmesine yönelik çalışmalara veri oluşturması

bakımından da önemlidir (Özkan, 2000). Araştırmada aile bireylerinden ortalama 2.45 (%64.1) kişinin süt sığırları yetiştiriciliğine işgücü olarak katıldığı, işgücüne katılmayan aile bireylerinden özellikle erkeklerin tarım dışı işlerde çalışması, ailedeki diğer bireylerin ise çocuk ya da yaşlı olması nedeniyle işgücüne katılmadığı tespit edilmiştir. Çeşitli bölgelerde yapılan çalışmalarda Şahin ve Yurdakul (1995), Koyubende (2005), Kutlar (2002), Elmaz ve ark. (2010) tarım işletmelerinin geçimini süt sığırları yetiştiriciliğinden sağladığını ve işgücü ihtiyacının neredeyse tamamının aile bireyleri tarafından karşılandığını ortaya koymuştur.

3.2.3. Süt sığırları yetiştiriciliği deneyimi

İncelenen işletmelerde kadınların süt sığırları yetiştiriciliği deneyimi ortalama 19.98 yıl olarak tespit edilmiştir. Araştırmada 1-3 kişilik aile genişliğine sahip işletmelerde kadınların yaş ortalamasının 45.38 yıl ve süt sığırları yetiştiriciliği deneyiminin ise 24.75 yıl, 6 ve üzeri aile genişliğine sahip işletmelerde kadınların yaş ortalamasının 31.71 yıl ve süt sığırları yetiştiriciliği deneyiminin ise 12.43 yıl olduğu belirlenmiştir (Çizelge 2). Kısacası aile genişliği 6 ve üzeri kişiden oluşan işletmelerde kadınların diğer gruplara göre daha genç olması nedeniyle deneyimi de daha azdır. Ayrıca süt sığırları varlığı bakımından büyük olan işletmelerde kadınların süt sığırları yetiştiriciliği deneyiminin daha fazla olduğu görülmüştür.

Araştırma alanındaki her köyde, tarımsal köy kalkınma veya sulama kooperatifi bulunmaktadır. İncelenen işletmelerin %37.6'sında erkekler tarım dışı işlerde çalışmaktadır. İşletmede hayvanların beslenmesi ve bakımı, sütün üretimi ve kooperatife satışından kadınlar ya da evdeki diğer aile bireyleri hatta çocuklar sorumludur. Ancak kadınların %71.9'unun herhangi bir tarımsal kooperatif ya da birliğe üye olmadığı tespit edilmiştir.

Çizelge 2. İşletme ve işletmecilere ait genel bilgiler

Gruplar	Yaşı	Aile genişliği	S.S.Y. çalışan sayısı	Deneyim	Arazi genişliği	Süt sığırları varlığı	
İşletme büyüklükleri*	I.Grup	34.43	3.62	2.14	14.67	17.31	4.43
	II.Grup	42.31	3.65	2.44	21.06	32.63	12.13
	III.Grup	41.90	4.45	2.80	22.95	54.20	35.05
Aile genişliği**	I.Grup	45.38	2.47	2.00	24.75	36.43	15.70
	II.Grup	38.09	4.23	2.40	17.54	32.41	13.06
	III.Grup	31.71	6.64	3.86	12.43	30.14	20.76
Yaş grupları***	I.Grup	25.25	4.50	2.13	9.17	20.97	11.17
	II.Grup	42.02	3.91	2.56	20.40	35.94	17.98
	III.Grup	54.75	2.80	2.60	32.00	44.70	14.95
<i>Genel ortalama</i>	<i>40.36</i>	<i>3.82</i>	<i>2.45</i>	<i>19.98</i>	<i>33.86</i>	<i>15.46</i>	

S.S.Y.: Süt Sığırları Yetiştiriciliğinde çalışan sayısı

*İşletme büyüklükleri: **I. Grup:** 1-5 baş (küçük), **II. Grup:** 6-25 baş (orta), **III. Grup:** 26 baş ve üzeri (büyük)

Aile genişliği: **I. Grup: 1-3 kişi, **II. Grup:** 4-5 kişi, **III. Grup:** 6 ve üzeri kişi

***Yaş grupları: **I. Grup:** 18-30 yaş (genç), **II. Grup:** 31-50 yaş (orta yaşlı), **III. Grup:** 51 yaş ve üzeri (yaşlı)

3.3. Burdur İlinde Kadınlara Yönelik Tarımsal Yayım Hizmetleri

Tarımsal yayımın temel amacı kırsal alanda yaşayanlarda davranış ve tutum değişikliği yaratmak, yaşam ve gelir düzeylerini iyileştirmektir. Ancak Türkiye’de uzun yıllar tarımsal yayım hizmetleri denildiğinde köy kahvelerinde erkek üreticileri bilgilendirme toplantıları anlaşılmıştır. Son yıllarda erkek üreticiler tarım dışı sektörlere yönelmiştir. Bunun sonucunda da kırsal alana tarımsal yayım hizmetleri götüren kamu yayıncısı veya özel tarım danışmanı bilgilendirme ya da işletme ziyaretlerinde, erkek üreticilerden daha çok kadınlarla yüz yüze gelmeye başlamışlardır. Bu durum olumlu bir gelişme olmakla birlikte hala tarımsal yayım hizmetlerinin hedef kitlesini erkek üreticiler oluşturmaktadır. Oysaki kadınların tarımsal üretim faaliyetlerine işgücü olarak katılımları dikkate alındığında, erkekler kadar kadınlara da tarımsal yayım hizmeti verilmesi gerektiği açıktır. Ayrıca son yıllarda tarımsal yayım hizmetlerinin daha etkin yürütülmesi için bir takım stratejiler geliştirilmiştir. Özellikle AB’ne üye ülkelerin çoğunda tarımsal yayım hizmetlerinin finansmanı üretici veya yayım hizmetini yürüten kurumlar arasında paylaştırılmaktadır. Türkiye’de ise yıllarca üreticiler ücret ödemedi devlet yayım hizmetlerinden yararlanmışlardır. Ancak özel tarım danışmanlık ofislerinin açılması ve yaygınlaşması artık üreticilerin bilgiye ücret ödemeyi kabul ettiğinin en önemli göstergelerinden biridir. Erzurum ilinde yapılan bir çalışmadan elde edilen verilere göre üreticilerin tarımsal yayımın finansmanına katılma isteklerini etkileyen faktörler; bölgesel farklılıklar, üretici geliri ve eğitimi, yayıncılar tarafından verilen bilgilerin faydalı olduğuna inanma, üreticilerin sorduğu sorulara yayıncıların tatmin edici cevaplar vermesi ve üreticilerin bilgi edinmede kitle iletişim araçlarından faydalanma durumları olarak belirlenmiştir (Sezgin, 2010).

Burdur İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü Koordinasyon ve Tarımsal Veriler Şubesi, 1997 yılında kırsal alanda yaşayan kadınların tarımsal konularda yeni teknikler denemeleri ve aile ekonomisine katkı sağlayacak yeni uğraşlar edinmeleri amacıyla “Kadın Çiftçiler Tarımsal Yayım Projesi”ni uygulamaya başlamışlardır. 2007-2010 yılları arasında proje kapsamında süt sığırları yetiştiriciliği yapan işletmelere katkıda bulunmak, yem bitkileri ekilişini yaygınlaştırmak ve hayvancılıktan elde edilen gelirin yükseltilmesi amacıyla kadınlara silajlık mısır ve Macar fiği tohumluğu verilmiş daha sonra ürünün ekimi, yetiştirilmesi ve hasadı konusunda eğitim çalışmaları yapılmıştır. Ayrıca sağım teknikleri, yem bitkileri yetiştiriciliğinin yaygınlaştırılması, süt sığırları yetiştiriciliğinde bakım ve beslenmenin önemi, ahır temizliği, temiz süt elde edilmesi, gıdaların değerlendirilmesi, peynir yapımı, yoğurt yapımı ve sağım teknikleri gibi konularda eğitimler verilmiştir. Bunların dışında kadınlara yönelik ev ekonomisi

ağırlıklı eğitim çalışmalarında ise üretilen meyve ve sebzelerin daha iyi şekilde değerlendirilmesi amacıyla konserve, kurutmacılık, şekerle dayandırma, tuzla muhafaza, dondurarak muhafaza, gıdaların hazırlanması ve pişirilmesi, saklama usulleri gibi konular işlenmiştir. Kısacası kadın çiftçilere yönelik tarım, hayvancılık, beslenme ve ev ekonomisi alanlarında eğitim çalışmaları verilmiştir. Ancak bu eğitim çalışmaları 2007 yılında 11 köyde düzenlenen 12 çiftçi toplantısına 206 kadın çiftçinin katılımı, 2009 yılında 2 köyde düzenlenen 24 çiftçi toplantısına 300 kadın çiftçinin katılımı, 2010 yılında 2 köyde düzenlenen 25 çiftçi toplantısına 278 kadın çiftçinin katılımı ile sınırlı kalmıştır (Anonim, 2010a).

3.3.1. Tarımsal yayım hizmetlerinden yararlanma durumu

İncelenen işletmelerde kadınlara “kamu yayım personelinin köye geldiğinden haberdar oluyor musunuz?” diye sorulmuş, kadınların %74.2’si “haberim oluyor” cevabını vermiştir (Çizelge 3). Van ilinin sosyo-ekonomik özellikleri farklı iki köyündeki kadınlara yönelik yapılan bir çalışmada da kadınlara köylerine yayım elemanlarının geldiğinden haberdar olup olmadıkları sorulmuş, kadınların %49.3’ü köylerine yayım elemanının geldiğinden haberdar olduklarını belirtmişlerdir (Şahin ve Terin, 2009). Elde edilen veriler kadınların eşleri ile iletişim içinde olduğunu ve köyde olup bitenden haberdar olduklarını göstermektedir.

Yapılan khi-kare testi ile kadınların kamu yayım personelinin köye geldiğinden haberdar olup olmaması ile yaş grupları arasında ilişki olduğu saptanmıştır. Kısacası orta yaşlı grubundaki kadınların, genç ve yaşlı grubundaki kadınlara göre kamu yayım personelinin köye geldiğinden haberdar olma oranı daha düşüktür.

Kadınlara “il müdürlüğü veterinerleri işletmenizi ziyaret ediyor mu?” diye sorulmuş, kadınların %85.4’ü “ziyaret ediyorlar” cevabını vermiştir. Kadınlara “il müdürlüğü veterinerleri işletmenizi hangi sıklıkla ziyaret ediyor?” diye sorulmuş, kadınların %84.2’si “yilda bir” cevabını vermişlerdir. Elde edilen veriler il müdürlüğü veterinerlerinin işletmeleri ziyaret ettiğini ancak bu ziyaretlerin yeterli sıklıkta olmadığını göstermiştir. İncelenen işletmelerde kadınlara “il müdürlüğü görevlileri hayvancılıkla ilgili konular dışında bilgi vermek amacıyla işletmenizi ziyaret ediyorlar mı?” diye sorulmuş, kadınların %86.5’i (77 kadın) “ziyaret etmiyorlar” cevabını vermişlerdir. Ziyaret edildiğini belirten 12 kadına, görevlilerin ne amaçla geldikleri ve ne anlattıkları sorulmuştur. Kadınların çoğunluğu bu soruya “hatırlamıyorum” cevabını vermiştir. Hatırlayanlar ise sebze-meyve yetiştiriciliği, konserve ve süt ürünleri yapımı gibi konularda bilgi verildiğini ifade etmişlerdir. Bilgi verildiğini ifade eden kadınlara “anlatılanları uyguluyor musunuz?” diye sorulmuş, kadınların %75.0’i “evet” derken, %25.0’i “bazen ya

da hayır” cevabını vermişlerdir. Kadınlara neden uygulamadıkları sorulduğunda ise önem sırasına göre “ekonomik nedenlerden dolayı, faydası olduğuna inanmadığım için, bana göre yanlış bilgi olduğu için” gibi cevaplar vermişlerdir.

İncelenen işletmelerde kadınlara “köyünüzde son 5 yıl içinde süt sığırı yetiştiriciliği ile ilgili kurs düzenlendi mi?” diye sorulmuştur. Bu soruya kadınların %76.4’ü “bilmiyorum” cevabını vermiştir. Ancak Burdur İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü kayıtlarına göre “Kadın Çiftçiler Tarımsal Yayım Projesi” kapsamında araştırma alanındaki köylere süt sığırı yetiştiriciliği konusunda kurslar düzenlendiği belirlenmiştir. “Kurs düzenlendi mi?” sorusuna “bilmiyorum” cevabını veren kadınlara bu veri hatırlatıldığında, “zaman zaman cami hoparlöründen anons yapıldığını ancak bu tip faaliyetlere çeşitli sebeplerden dolayı katılamayacakları için fazla önem vermediklerini ifade etmişlerdir. Kurs düzenlendiğini söyleyen 21 kadına bu kurslara katılıp katılmadığı sorulmuş, bu soruya ise kadınların %61.9’u katılmadığını belirtmiştir. Kadınlar düzenlenen bu kurslara, kadın erkek birlikte katıldığı, evde yaşlı hastaya baktığı, kurs düzenlendiğini sonradan duyduğu ve küçük çocuğu olduğu için katılmadığını ifade etmiştir. Kısacası kırsal alanda kadınların, çeşitli sebeplerle tarımsal yayım hizmetlerine katılma ve yararlanmada sıkıntı yaşadığı söylenebilir. Kurslara katılan kadınlar ise hijyen, sığır yetiştiriciliği, buzağı bakımı ve peynir yapımı gibi konularda eğitim aldıklarını belirtmiştir. Çizelge 3, 4 ve 5’ten elde edilen veriler, genç ve orta yaş grubundaki kadınların araştırma alanında yapılan eğitim çalışmalarından hem haberdar olduklarını, hem de tarım ve tarım dışı eğitim çalışmalarına katılmaya istekli olduklarını göstermektedir. Yapılan bir araştırmada ise genç, eğitim düzeyi yüksek ve hayvan sayısı bakımından büyük işletmelere sahip üreticilerin tarımsal yayım faaliyetlerini daha fazla talep ettiği tespit edilmiştir (Atsan ve ark., 2009). Antalya ilinde süt sığırı yetiştiriciliğine yönelik yapılan bir çalışmada, yörede daha önceki yıllarda tarım ve tarım dışı konularda düzenlenen kurslara aile bireylerinin katılımının genel olarak düşük olduğu görülmüştür. Katılımın düşük olmasında kırsal alanda üreticilerin eğitim seviyesinin düşük olması, iş yoğunluğu ve uğraştıkları üretim faaliyeti ile ilgili konularda bilgiye

ihtiyaç duyup duymadıklarının bilincinde olmamaları gibi faktörlerin etkili olduğu saptanmıştır (Kutlar, 2002). Bu nedenle yapılacak yayım çalışmalarının belirlenmesinde ve planlanmasında hedef kitlenin hangi konularda eğitim istediği tespit edilmeli, ayrıca kadınların iş yoğunluğu dikkate alınmalı ve kadınlara uygun ay, gün, saat ve mekan belirlenmelidir.

Kadınlara “süt sığırı yetiştiriciliği ile ilgili bir kurs düzenlenecek olsa hangi konularda bilgi verilmesini istersiniz” diye sorulmuş, kadınların %25.9’u (23 kadın) kurs düzenlenmesini istemezken, %30.3’ü sağım ve hijyen, %29.2’si hayvan hastalıkları ve bakımı, %14.6’sı ise rasyon hazırlama ve miktarı konularında kurs düzenlenmesini istediklerini ifade etmişlerdir (Çizelge 4).

Kadınlara “süt sığırı yetiştiriciliği dışında hangi konularda kurs düzenlenmesini istersiniz?” diye sorulmuş, kadınların %50.6’sı (45 kadın) kurs düzenlenmesini istemezken, %21.3’ü biçki-dikiş, %13.5’i sebze yetiştiriciliği, %7.9’u aile içi iletişim ve %6.7’si teknoloji kullanımı konularında kurs düzenlenmesini istemişlerdir (Çizelge 5).

3.3.2. Süt sığırı yetiştiriciliği ile ilgili sorunlar

Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı (BAKA) koordinatörlüğünde, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi ve Burdur İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü işbirliği ile 2010 yılında “Burdur’da Tarım Sektörünün Sorunları ve Çözüm Önerileri” konulu bir çalıştay düzenlenmiştir. Çalıştay sonunda Burdur ili süt sığırı yetiştiriciliğinin en önemli sorunları; işletmelerin küçük ölçekli olması, sağım ve ahır hijyenin yetersiz olması, teşviklerin hayvan fiyatını artırmayacak şekilde standartlar içerisinde olmaması ve faizsiz kredinin 10 baş hayvandan aşağı verilmemesi olarak belirlenmiştir. Ayrıca mastitis, döl tutmama, üretici kooperatiflerindeki yönetim faaliyetlerinin profesyonel kişilerce yerine getirilmemesi, çiftçilerin eğitim seviyesinin düşük olması, kaba yem yetersizliği, ölçüsüz ve rastgele konsantre yem kullanılması, çiğ süt kalitesinin düşük olması, örgütsel süt alımından bireysel süt alımına doğru bir gidişin olması, işletmelerin %51.9’unun kapalı-sabit bağlamalı ahırlara sahip olması olarak tespit edilmiştir (Anonim, 2010b).

Çizelge 3. Kadınların kamu yayım personelinin köye geldiğinden haberdar olup&olmama durumu

Yaş Grupları	Haberdar		Haberdar değil		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
I. Grup	22	91.7	2	8.3	24	100.0
II. Grup	26	57.8	19	42.2	45	100.0
III. Grup	18	90.0	2	10.0	20	100.0
Genel toplam	66	74.2	23	25.8	89	100.0

SD= 2

$\chi^2= 12.758$

$\chi^2_{0,95}= 5.991$

Sonuç: ilişkili

Çizelge 4. Kadınlara göre süt sığırı yetiştiriciliği ile ilgili düzenlenmesini istedikleri kurs konuları

Yaş Grupları	Rasyon hazırlama ve miktarı		Hayvan hastalıkları ve bakımı		Sağım ve hijyen		Kurs istemiyorum		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
I. Grup	3	12.5	5	20.8	7	29.2	9	37.5	24	100.0
II. Grup	9	20.0	13	28.9	9	20.0	14	31.1	45	100.0
III. Grup	1	5.0	8	40.0	11	55.0	-	-	20	100.0
Genel toplam	13	14.6	26	29.2	27	30.3	23	25.9	89	100.0

Çizelge 5. Kadınların süt sığırı yetiştiriciliği dışında düzenlenmesini istedikleri kurs konuları

Yaş Grupları	Sebze yetiştiriciliği		Aile içi iletişim		Teknoloji kullanımı		Biçki-dikiş		Kurs istemiyorum		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
I. Grup	8	33.3	3	12.5	1	4.2	5	20.8	7	29.2	24	100.0
II. Grup	3	6.7	4	8.9	1	2.2	9	20.0	28	62.2	45	100.0
III. Grup	1	5.0	-	-	4	20.0	5	25.0	10	50.0	20	100.0
Genel toplam	12	13.5	7	7.9	6	6.7	19	21.3	45	50.6	89	100.0

İncelenen işletmelerde kadınlara süt sığırı yetiştiriciliği ile ilgili sorunlarının olup olmadığı sorulmuş, kadınların %76.4'ü (68 kadın) sorunlarının olduğunu, %23.6'sı (21 kadın) ise olmadığını ifade etmiştir. Kadınlara göre süt sığırı yetiştiriciliğinin en önemli sorunu (%34.8) süt fiyatlarının düşük, yem fiyatlarının yüksek olmasıdır. Ayrıca hayvan hastalıkları ile yüksek veteriner ücretleri, uygun olmayan beslenme ve barınma koşulları diğer sorunlardır.

Antalya ilinde süt sığırı yetiştiricilerine yönelik yapılan bir çalışmada üreticilerin %35.7'si süt sığırı yetiştiricilerinin sahipsiz olduğunu, kredi almada sorun yaşadığını, %33.3'ü hayvan hastalıklarında özel veterinerlerin bilgisinin yetersiz kaldığını, il müdürlüğünde kalifiye eleman bulunmadığını ve veterinerlerin ilgisiz olduğunu, %31.0'i ise süt fiyatlarındaki artışın yem fiyatlarındaki artıştan daha az olduğunu ve pazar sıkıntısı yaşadığını belirtmişlerdir (Kutlar, 2002). İzmir ili Ödemiş ilçesinde süt sığırı yetiştiricilerine yönelik yapılan bir çalışmada üreticilerin en önemli sorununun örgütlenme eksikliği olduğu, buna bağlı olarak süt üretiminde kullanılan girdilerin pahalı ve kalitesiz olması, üreticinin yeterli ve uygun koşullarda finanse edilmemesi ve sütün pazarlanmasında üreticinin pazar koşullarını kabullenmek zorunda olduğu saptanmıştır. Ayrıca sütün pazarlama ve satışı konusunda üreticilerin %35.2'si en önemli sorunun süt fiyatlarının düşüklüğü olduğunu belirtmişlerdir (Koyubende, 2005). Aydın ilinde pazara yönelik süt sığırcılığı yapan işletmelere yönelik yapılan bir çalışmada da işletmelerin en önemli sorunlarının süt fiyatlarının düşük, yem fiyatlarının yüksek olduğu ve hayvanların döl tutma problemleri olduğu tespit edilmiştir (Nizam ve Armağan, 2006). Burdur ilinde çığ süt pazarlamasında süt sanayi işletmelerinde firma

yoğunlaşma oranlarının araştırıldığı bir çalışmada, süt pazarlamasında üreticilerin haksız rekabetle karşı karşıya kaldıkları ve fiyatın önemli oranda süt sanayi işletmeleri ve mandıralar tarafından üretim maliyetlerinden bağımsız olarak belirlendiği ortaya konulmuştur (Günlü, 2011). Elde edilen verilere göre süt sığırı yetiştiren işletmelerin en önemli sorunu süt fiyatlarının düşük, yem fiyatlarının ve veteriner ücretlerinin yüksek olmasıdır. Ayrıca hayvan hastalıkları nedeniyle verim ve kalite düşüklüğü, üreticilerin örgütsüz olması nedeniyle süt fiyatının oluşumunda söz hakkına sahip olmamaları diğer önemli sorunlardır.

4. SONUÇ

Araştırma alanı olarak Burdur ilinin seçilmesinde büyükbaş hayvan varlığı ve gerekse süt üretimi açısından Akdeniz Bölgesi içinde çok önemli bir paya sahip olması etkili olmuştur. Bu nedenle araştırmadan elde edilen sonuçlar Burdur ili süt sığırı yetiştiriciliğinin durumu hakkında önemli bilgiler vermektedir. Araştırma kapsamında;

- Kadınların seçilmiş sosyo-ekonomik özellikleri (aile genişliği, yaş, eğitim, deneyim, örgün eğitim dışı aldıkları eğitim konuları vd),
- Kadınların bugüne kadar süt sığırı yetiştiriciliği konusunda eğitim alıp almadıkları, aldılarsa hangi konularda aldıkları,
- Kadınların süt sığırı yetiştiriciliği ya da tarımsal üretim faaliyetleri dışında hangi konularda eğitime ihtiyaçlarının olduğu ortaya konulmuştur.

Elde edilen verilere göre kadınlara yönelik kamu ve özel yayım çalışmalarının nasıl ve hangi doğrultuda şekillenmesi gerektiği konusunda fikir sahibi olunmuştur. Ayrıca araştırmanın dolaylı olarak,

araştırma konusunu oluşturan alandaki bilgi eksikliğini gidermek, benzer konularda gelecekte yapılacak çalışmalara ışık tutmak gibi yararlarının olması da beklenmektedir.

Araştırma alanından elde edilen verilere göre süt sığırları yetiştiriciliğinde aile bireylerinden özellikle kadınların yoğun olarak işgücüne katıldığı tespit edilmiştir. Bu nedenle kadınların kırsal alan istihdam yapısındaki konumu değiştirilmeli, üretimin ve istihdamın her aşamasına katılmalı, kararlarda söz sahibi olabilmeli, hedef kitlenin özellikleri dikkate alınarak yeni beceriler kazanmalarını sağlayacak çok yönlü eğitim projeleri hazırlanmalıdır. Ancak projeler planlanırken ve uygulanırken mutlaka bölgenin sosyo-ekonomik ve kültürel değerleri dikkate alınmalı ve kadınların süt sığırları yetiştiriciliğinin hangi aşamalarına, ne ölçüde katıldıkları tespit edilip, katılımları oranında eğitim çalışmalarından yararlanmaları sağlanmalıdır. Eğitim çalışmaları planlanırken kadınların iş yoğunluğu dikkate alınmalı ve kadınlara uygun olan ay, gün, saat ve mekan belirlenmelidir. Bunun yanında kırsal alanda özel tarım danışmanlığı sisteminin yaygınlaşması için kadınlara bilgilendirici eğitim hizmetlerinin verilmesi uygun olacaktır. Çalışmaların kadınların sadece aile içi geleneksel rollerini güçlendirici yönde sınırlı kalmayıp, kadınların ilgi duydukları tarım dışı konuları da kapsamalıdır. Çalışmalar üniversiteler, ilgili araştırma kuruluşları ve üretici birliklerini de dikkate alan sivil toplum kuruluşları ile işbirliği içinde yürütülmelidir.

Araştırma alanındaki her köyde, tarımsal köy kalkınma veya sulama kooperatifi bulunmaktadır. İncelenen işletmelerin %37.6'sında erkekler tarım dışı işlerde çalışmaktadır. Bu nedenle de sütün üretimi ve kooperatife satışından kadınlar ya da evdeki çocuklar sorumludur. Ancak kadınların %71.9'u herhangi bir tarımsal kooperatif ya da birliğe üye değildir. Bunun için kadınların kooperatiflere üyelikleri teşvik edilmeli ve bu konuda bilgilendirici eğitimler verilmelidir.

Yerel yönetimler, kadınların ürettikleri süt ve süt ürünlerini pazarlayabilecekleri mekanlar oluşturmalıdır. Bunun için öncelikle kadınların girişimci olmasının önündeki engeller ortadan kaldırılmalıdır. Ayrıca kadınların ve eşlerinin birlikte katılacağı kurslar düzenlenmeli ve bu kurslarda; kadınların aile içinde alınan kararlara daha fazla katılmasının, yeni beceriler kazanmasının, gelir getirici işlerde çalışmasının, girişimci olmasının, tarımsal kalkınma veya sulama kooperatifine üye olmasının aile gelirini artıracacağı, kadının toplum içindeki statüsünü yükselteceği, daha anlayışlı bir eş, daha bilgili bir anne olacağı anlatılmalıdır. Böyle yapılmadığı sürece kadının aile ve toplum içindeki statüsünü yükseltmek oldukça zor olacaktır.

5. TEŞEKKÜR

Bu makale Akdeniz Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından

desteklenen "Kırsal Alanda Kadınların İşgücüne ve Kararlara Katılımını Etkileyen Sosyo Ekonomik Faktörlerin Belirlenmesi: Burdur İli Örneği" başlıklı projenin bir bölümünden üretilmiştir.

6. KAYNAKLAR

- Anonim, 2010a. Burdur İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü Koordinasyon ve Tarımsal Veriler Şubesi kayıtları, Burdur.
- Anonim, 2010b. Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı web sayfası. www.baka.org.tr
- Atsan, T., Işık, H.B., Yavuz, F., Yurttaş, Z. 2009. Factors Affecting Agricultural Extension Services In Northeast Anatolia Region. African Journal of Agricultural Research, 4(4): 305.
- Çiçek, A., Erkan, O. 1996. Tarım Ekonomisinde Araştırma ve Örnekleme Yöntemleri. Gaziosmanpaşa Üniv. Ziraat Fak. Yay. No:12, Ders Notları Serisi: 6, Tokat.
- Elmaz, Ö., Saatçı M., Metin, M.Ö., Sipahi, C. 2010. Burdur İli Süt Sığırcılığı ve Özellikleri. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü tarafından desteklenen 0038-NAP-08 no'lu proje raporu, Burdur.
- Güneş, T., Arıkan, R. 1985. Tarım Ekonomisi İstatistiği, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları: 924, Ofset Basım Ders Kitabı: 8, S.328, Ankara.
- Günlü, A. 2011. Çiğ Süt Pazarlamasında Süt Sanayi İşletmelerinde Firma Yoğunlaşma Oranlarının Araştırılması: Burdur İli Örneği. Kafkas Üniversitesi. Veteriner Fakültesi Dergisi, 17(1): 101-106.
- Işın, T., Aktaş, Y., Kara, Ö.F. 2004. Şanlıurfa İli'nde Tarımsal Yayım Hizmetlerinde Kadının Yeri. Türkiye VI. Tarım Ekonomisi Kongresi, 635-641, Tokat
- Kesici, T., Kocabaş, Z. 1998. Biyoistatistik. Ankara Üniv. Eczacılık Fak. Yay. No: 79, s.182-185, Ankara.
- Koyubende, N. 2005. İzmir İli Ödemiş İlçesinde süt sığırcılığının geliştirilmesi olanakları üzerine bir araştırma. Hayvansal Üretim Dergisi, 46(1): 8-13.
- Kutlar, İ. 2002. Antalya İli Merkez İlçesinde Süt Sığırları Yetiştiriciliği Birliğine Üye Olan ve Olmayan İşletmelerde Toplumsal Cinsiyet Analizi ve Bilgi Kaynakları. Akdeniz Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Antalya.
- Kutlar, İ., Yavuz, G.G., Ceylan, İ.C. 2006. AB ve Türkiye'de Kırsal Alanda Kadının Yeri. Türkiye VII. Tarım Ekonomisi Kongresi Cilt I, s.371-375, Antalya.
- Nizam, S., Armağan, G. 2006. Aydın İlinde pazara yönelik süt sığırcılığı işletmelerinin verimliliklerinin belirlenmesi. Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 3(2): 53-60.
- Özçatalbaş, O., Gürgen, Y. 1998. Tarımsal Yayım ve Haberleşme, Baki Kitap ve Kırtasiye Basımevi ISBN: 975-72024-02-3, Adana.
- Özçatalbaş, O. 2001. Adana İlinin sosyo-ekonomik özellikleri farklı iki köyünde kadınların tarımsal faaliyetlere katılımı ve yayımdan yararlanma olanakları. Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 14(1): 79-88.
- Özkan, B. 2000. Antalya İlinde sera sebzeçiliğinde kadın üreticilerin rolü. Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 13(2): 133-143.
- Sezgin, A. 2010. Çiftçilerin Tarımsal Yayımın Finansmanına Katılma İsteklerini Etkileyen Faktörlerin Analizi: Erzurum İli Örneği. Ankara Üniversitesi Ziraat

- Fakültesi Tarım Bilimleri Dergisi, 16: 116-122.
- Şahin, K., Yurdakul, O. 1995. Adana İli Seyhan ve Yüreğir İlçelerinde süt sığırcılığı yapılan işletmelerde kaynak kullanımı ve verimlilik. Çukurova Ziraat Fakültesi Dergisi, 10(1): 93-108.
- Şahin, K., Terin, M. 2009. Van İlinin sosyo-ekonomik özellikleri farklı iki köyündeki kadınların tarımsal faaliyetlere katılımı ve tarımsal yayıma ilişkin görüşleri. Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 22(1): 39-49.
- TUIK, 2011. Türkiye İstatistik Kurumu İstatistikler (Gelir, Tüketici, Tüketim ve Yoksulluk) Yoksulluk Analizleri. Hanehalkı Fertlerinin Cinsiyet ve Eğitim Durumuna Göre Yoksulluk Oranları, Kır Çizelgesi, Ankara.
- Yumuşak, İ.G. 2009. Kadın Eğitiminin İktisadi Analizi, Nobel Yayınları 146s., İstanbul.